

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА І ЗМІНИ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

УДК : 351:502.33

ДОСВІД ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Бурик З.М., к.н. з д/упр.

*Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії
державного управління при Президентові України*

У науковій статті проаналізовано та узагальнено досвід інституційного забезпечення регулювання сталого розвитку у державах Європейського Союзу. Проаналізовано етапи становлення становлення політики та концепцій сталого розвитку у Європейському Союзі. Охарактеризовано стратегії сталого розвитку, зокрема, нової європейської стратегії розвитку на наступні 10 років – «Європа 2020». Проаналізовано діяльність основних суб'єктів ініціювання та імплементації політики сталого розвитку у Європейському Союзі: Європейської Комісії, Генерального Директорату з питань довкілля, Ради ЄС, Європейського парламенту та неурядових організацій. Наведено особливості та підходи організації стратегічного планування у європейських країнах. Досліджено діяльність державних органів, яким делеговано керуючі функції у ході запровадження національних стратегій сталого розвитку, зокрема у країнах: Німеччині та Великій Британії, Швеції, Данії, Польщі, Австрії, Фінляндії та інших. Детально охарактеризовано досвід Швеції щодо діяльності інституцій державного регулювання сталого розвитку. Наголошено на важливості діяльності задля забезпечення сталого розвитку на рівні окремих муніципалітетів держав ЄС, якими розробляються самостійно та реалізуються деталізовані локальні стратегії сталого розвитку, узгоджені із загальнонаціональною масштабнішою стратегією сталого розвитку.

Ключові слова: сталий розвиток, інституції, організації, країни Європейського Союзу, стратегія

UDC : 351:502.33

EXPERIENCE OF INSTITUTIONAL SUPPORT REGULATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF STATES OF THE EUROPEAN UNION

Buryk Z., PhD in Publ.Admin.Sc.

*Lviv Regional Institute of Public Administration National Academy
of Public Administration under the President of Ukraine*

The scientific article analyzes and summarizes the experience of institutional provision

of regulation of sustainable development in the states of the European Union. The stages of formation of policy and concepts of sustainable development in the European Union are analyzed. The strategies of sustainable development, in particular, the new European development strategy for the next 10 years – "Europe 2020", are described. The activities of the main initiation and implementation subjects of the sustainable development policy in the European Union has been analyzed: the European Commission, the Directorate-General for the Environment, the Council of the EU, the European Parliament and non-governmental organizations.

The peculiarities and approaches of organization of strategic planning in European countries are presented. The activity of state bodies delegated control functions in the course of implementation of national strategies for sustainable development, in particular in countries such as Germany and the United Kingdom, Sweden, Denmark, Poland, Austria, Finland and others, has been investigated. The experience of Sweden on the activities of the institutions of state regulation of sustainable development is described in detail. It has been emphasized on importance of activity for ensuring sustainable development at individual municipalities level of the EU states, which independently develop and implement detailed local strategies for sustainable development that are coordinated with national, more comprehensive strategy of sustainable development.

Key words: sustainable development, institutions, organizations, countries of the European Union, strategy

Актуальність проблеми. Реалізація державної політики та державних стратегій задля забезпечення сталого розвитку потребує відповідного нормативно-правового забезпечення та налагодженої структури інституцій для їх реалізації. У цьому контексті важливим є налагодження зовнішніх взаємозв'язків, ефективна організація діяльності та контроль за досягненням цілей сталого розвитку. Досвід інституційного забезпечення регулювання сталого розвитку держав Європейського Союзу буде корисним для України з точки зору можливості його застосування та реформування інституційного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, що вивчали практику держав ЄС щодо планування сталого розвитку виділяємо праці: Білої С. О., Білоруса О. Г., Сітнікову Н. П., Фесянова Н. П. та інших. Разом з тим, недостатньо дослідженими є питання функціонування інституцій регулювання сталого розвитку.

Мета роботи: проаналізувати та узагальнити досвід інституційного забезпечення регулювання сталого розвитку у державах Європейського Союзу.

Викладення основного матеріалу дослідження. Ідеї сталого розвитку були офіційно проголошені на Міжнародній конференції з навколишнього середовища і розвитку у Ріо-де-Жанейро (Самміт Землі) United Nations Conference on Environment and Development (Earth Summit), Rio de Janeiro у 1992 р. Ця конференція розглядала оточуюче середовище і соціально-економічний розвиток як взаємопов'язані і взаємозалежні області. У головному документі, прийнятому на цій конференції, «Порядку денному на ХХІ століття» (Agenda 21), що розглядався в якості програми всесвітнього співробітництва, сталий розвиток пов'язується з гармонічним досягненням наступних цілей: високої якості навколишнього середовища і здорової економіки для всіх народів світу, задоволенні потреб людей і збереженні сталого розвитку протягом тривалого періоду [2]. Цей історичний саміт вперше визначив специфіку стратегічного планування сталого розвитку та організацію його процесу на засадах прозорості та відкритості. Відповідно до «Порядку денного розвитку на ХХІ століття» такими країнами, як Велика Британія, Ірландія, Фінляндія, ще на початку 90-х років було розроблено стратегії сталого розвитку.

Концепція сталого розвитку, як головне завдання спільної політики Євросоюзу, була включена до Амстердамського договору ще 1997 року. А 2001 року на саміті у Гетеборзі затверджена Стратегія сталого розвитку ЄС, яка включала дві частини. У першій частині було запропоновано заходи для нівелювання дестабілізуючих факторів сучасного світу, в другій – визначалася єдність (узгодженість) соціальної, економічної й екологічної політики Євросоюзу.

На засіданні Ради ЄС у Лісабоні у березні 2000 року голови держав та урядів ЄС визначили стратегічною метою: «перетворення ЄС на найбільш конкурентоспроможну та динамічну у світі економіку, що будується на знаннях, здатну забезпечити стале економічне зростання, створення робочих місць кращої якості та підвищити рівень соціальної згуртованості» [7].

Лісабонська стратегія розвитку, затверджена лідерами країн ЄС у 2000 році, надала бачення подальшого розвитку ЄС за трьома напрямками: економічний (адаптування до змін у інформаційному суспільстві, створення європейського простору для досліджень, інвестування в дослідження та розробки, усунення бар'єрів для бізнесу, економічна

реформа та розбудова внутрішнього ринку, створення інтегрованих фінансових ринків, покращення координації макроекономічних політик); соціальний (модернізація європейської соціальної моделі шляхом інвестування в людський капітал та боротьби з соціальним відторгненням, активна політика зайнятості); екологічний, що визначає шляхи забезпечення сталого розвитку та якості життя населення, який було додано на засіданні Ради ЄС у Гьотеборзі у 2001 році [7].

У 2010 році була схвалена нова європейська стратегія розвитку на наступні 10 років – «Європа 2020: стратегія розумного, сталого та інклюзивного зростання», яка визначає напрями змін у якості економічного зростання: розумне зростання (інтелектуалізація економічного розвитку, дослідження та інновації); стале зростання (екологізація (грінізація) економічного розвитку, доцільне використання ресурсів); інклюзивне зростання (соціалізація економічного розвитку, підвищення рівня зайнятості населення, досягнення соціальної та територіальної злагоди). Цільові орієнтири, встановлені Стратегією до 2020 року, є наступними: 75% населення віком від 20 років до 64 років має бути працевлаштовано; 3% ВВП ЄС має бути інвестовано в дослідження та розробки; на 30% має бути знижено забруднення навколишнього середовища; частка учнів, які залишили школи, не має перевищувати 10%, не менше 40% молоді має здобути вищу освіту; кількість людей за межею бідності має бути скорочено на 20 млн осіб [12].

Основними суб'єктами ініціювання та імплементації політики сталого розвитку у Європейському Союзі є:

1. Європейська Комісія (Комісія ЄС) – основний учасник процесу вироблення політики у сфері охорони навколишнього середовища. Комісія ЄС отримує інформацію про законодавчі чи адміністративні наміри держав-членів. Вона відстежує якість впровадження державами-членами норм законодавства ЄС в національне законодавство й ініціює процедури проти держав, які або не імплементують положення щодо довкілля цілком і точно, або не повідомляють про національні заходи в цій сфері [2, с. 66].

2. Генеральний Директорат (ГД) з питань довкілля є підрозділом Європейської Комісії, який розробляє законодавство та політику Європейського Співтовариства щодо вирішення екологічних проблем та

забезпечує виконання державами-членами узгоджених дій щодо цього. Цей ГД є одним з 36 генеральних директоратів та спеціалізованих служб, з яких структурно складається Європейська Комісія. Він розташований переважно в Брюсселі й налічує у своєму штаті близько 550 працівників [2, с. 66].

3. Рада ЄС – Міністрам екології, які на рівні ЄС мають більшу свободу дій, часто вдається приймати законодавчі акти, які навряд чи були б підтримані в національних урядах [2, с. 67].

4. Європейський парламент, на відміну від багатьох парламентів держав- членів, має значно більший вплив на екологічну політику Співтовариства [2, с. 67].

Для вирішення завдань екологічної безпеки в єдиному Європейському екологічному просторі діє регіональна екологічна організація – Європейське агентство з навколишнього природного середовища (ЕЕА), агенція ЄС для забезпечення незалежною інформацією про стан навколишнього середовища. Також використовують назви – Європейське екологічне агентство (ЄАД), Європейське агентство з охорони довкілля. Агенція здійснює достовірну експертизу щодо оцінки ступеня екологічної небезпеки, сприяє розробці екологічного законодавства і запобігання зміні клімату, запобігання втратам біологічного різноманіття і розуміння його просторової зміни, захист людського здоров'я і якості життя, використання і управління природними ресурсами і відходами, створенню умов для реалізації програм у сфері регулювання екологічної безпеки. Європейське співтовариство має широкую компетенцію в галузі регулювання екологічної безпеки. При цьому компетенція ЄС в галузі регулювання екологічної безпеки є спільною з державами- членами ЄАД. ЄАД налічує 32 країни-члени (27 країн ЄС разом з Ісландією, Ліхтенштейном, Норвегією, Швейцарією та Туреччиною) і шість країн, що співпрацюють з ЄА (Албанія, Боснія та Герцеговина, колишня республіка Югославії Македонія, Сербія та Чорногорія) [10, с. 7].

Організація стратегічного планування у європейських країнах відбувається із застосуванням таких основних підходів [8]:

- 1) стратегія розробляється урядом, фахівцями міністерств і відомств (управлінсько-плановий підхід);
- 2) для розроблення стратегії створюються спеціальні робочі групи з

науковців та практиків у різних пропорціях (відомчо-науковий підхід);

3) стратегія розробляється інституцією, яка створена урядом (інститут, дослідницький центр, дорадчий орган, рада зі стало! го розвитку тощо) (фахово-управлінський підхід);

4) стратегія розробляється із залученням всіх зацікавлених сторін, широких кіл громадськості (партисипаторний підхід). Для кожної країни питання співпраці в рамках розроблення стратегії теоретиків (науковців) і практиків (урядовців) вирішується з урахуванням національної специфіки роботи урядових та наукових установ та їх взаємодії.

Типовими кроками процесу стратегічного планування сталого розвитку можна вважати наступну послідовність дій: 1) аналіз поточного стану розвитку країни (де ми знаходимось зараз?); 2) визначення стратегічної мети, узгодження спільного бачення бажаного майбутнього стану сталого розвитку країни за трьома його вимірами (чого ми прагнемо?); 3) визначення стратегічних завдань, виконання яких надасть можливість досягти мети (як ми досягнемо мети?); 4) визначення критеріїв досягнення мети (яким чином ми вимірюватимемо прогрес?) [8].

У більшості країн, досвід яких вивчався, також встановлювалися зв'язки між пріоритетами національного та міжнародного сталого розвитку.

Для реагування на виклики, що зумовлені потребою в інституційній базі, в країнах ЄС використовували різноманітні комбінації підходів та інструментів. За координацію державного регулювання сталого розвитку в країнах ЄС переважно відповідають міністерства охорони навколишнього середовища. Водночас у багатьох країнах діють також міжвідомчі комітети на чолі з міністерством охорони навколишнього середовища. Зокрема, у Швеції Міністерство охорони навколишнього середовища виконує роль координатора, а уряд – відповідає за розвиток та реалізацію стратегії [6].

Державні органи, яким делеговано керуючі функції у ході запровадження НССР, незначним чином різняться у вказаній групі країн: у Данії, Ісландії, Фінляндії і Швеції – це Міністерство навколишнього середовища, в Норвегії – Міністерство фінансів.

Існування центрального органу для реалізації і моніторингу СР як у країнах із розвиненою економікою, так і на ринках, що формуються,

сьогодні не викликає здивування. Однак, уваги у цьому контексті заслуговує те, що країнам Північної Європи вдалося створити таку потужну де факто діючу ієрархію інституційного забезпечення реалізації концепції СР, яка нині охоплює як загальнонаціональні органи влади, місцеві ради і комітети з питань сталого зростання, так і широкий спектр громадських організацій, та виглядає на- стільки «деталізованою» і щільною у всіх без виключення країнах групи, що нагадує су- динну систему, яка «підводить» принципи сталого розвитку як поживні речовини до кожного маленького містечка на Півночі Європи [11].

Прикладом цього є національні цілі, пов'язані з пом'якшенням кліматичних змін та адаптацією. Однак результати вивчення досвіду Швеції свідчать про застосування інноваційного підходу до узгодження національних та міжнародних пріоритетів, який мав ширший характер. 23 травня 2003 р. уряд Швеції став першим урядом, який прийняв пов'язаний зі сталим розвитком закон безпосередньо у відповідь на План упровадження, затверджений на Світовому саміті зі сталого розвитку в м. Йоганнесбург. Представлений на обговорення в Парламенті Закон «Наша спільна відповідальність» (політика глобального розвитку Швеції) «пропонує нові цілі для усіх напрямів роботи Уряду з метою забезпечення постійного сталого глобального розвитку. Політики у сфері торгівлі, сільського господарства, безпеки, міграції, навколишнього середовища та економіки повинні сприяти глобальному розвитку. Питання боротьби з бідністю та захисту прав людини повинні пронизувати політику. Цим законом Уряд переглядає свою політику з метою підвищення ефективності досягнення цілей ООН. Головна ціль – знищення бідності у світі. Проміжною ціллю є скорочення бідності у світі вдвічі до 2015 року (Міністерство закордонних справ, 2003 р.)».

У Німеччині та Великій Британії створено «зелені» кабінети міністрів. У Німеччині цей процес координує Відомство Федерального канцлера, яке наділене повноваженнями (більшими ніж лінійні міністерства) вимагати надання інформації та вирішувати конфлікти. У Великій Британії політику та регулювання сталого розвитку координує також Комітет з питань охорони навколишнього середовища на рівні Кабінету Міністрів. Окрім цього, кожне міністерство призначає «зеленого» міністра, який бере участь у засіданнях Підкомітету «зелених» міністрів при Кабінеті Міністрів [4, с. 91]. Кожен «зелений»

міністр відповідає за забезпечення врахування питань охорони навколишнього середовища та сталого розвитку у відповідних відомчих стратегіях і політиках (табл. 1.).

Таблиця 1 - Координація питань (інституційна база) державного регулювання сталого розвитку деяких країн ЄС

Країни	Орган відповідальний за сталий розвиток	Повноваження
Австрія	Комітет з питань сталого розвитку	Координація діяльності щодо забезпечення сталого розвитку між різними міністерствами
Данія, Польща	Ситуативні громадські обговорення	Надання консультацій щодо розроблення стратегії, забезпечення документального оформлення інформації, отриманої під час таких консультацій, врахування її під час підготовки стратегії
Німеччина	Комітет державних секретарів з питань сталого розвитку Національні ради зі сталого розвитку	Відповідальність за розроблення та реалізацію Національної стратегії сталого розвитку Німеччини; надання уряду рекомендацій щодо підготовки та впровадження національної стратегії сталого розвитку
Фінляндія	Національна Комісія зі сталого розвитку	Просування цілей сталого розвитку в межах національної та адміністративної політики; активізація діалогу між різними суспільними силами; заохочення і конкретизація процесів реалізації; сприяння узгодженості секторальної політики та адміністрації
Швеція	Координаційна група з питань сталого розвитку	Координація сталого розвитку в межах урядових установ; виконання функцій аналітичного центру та сприяння подальшому розробленню урядових установ; виконання функції аналітичного центру і сприяння подальшому розробленню Національної стратегії сталого розвитку

Джерело : [5]

У Німеччині функціонує Рада зі сталого розвитку, головною функцією якої є надання уряду рекомендацій щодо підготовки та впровадження національної стратегії сталого розвитку, зокрема в частині розроблення й оцінювання довгострокових цілей, показників і рекомендацій стосовно затвердження певних проектів для досягнення цілей стратегії. Рада виконує основну роль у громадських обговореннях, присвячених питанням сталого розвитку, з метою підвищення рівня обізнаності населення та заохочення суспільного діалогу щодо сталого розвитку [1, с. 33]. Окрім цього, у більшості країн ЄС функціонують незалежні консультативно-дорадчі органи, які надають професійні

консультації уряду з питань сталого розвитку й екологічних питань [3, с. 153].

Так, у Великій Британії 2000 року на заміну Круглому столу з питань сталого розвитку було створено Комісію зі сталого розвитку, що є незалежним консультативно-дорадчим органом, до складу якого входять 22 члени (представники бізнесу, громадських організацій, місцевих та регіональних органів державної влади та наукової спільноти). На Комісію покладено такі завдання: оцінювання прогресу щодо забезпечення сталого розвитку всіх відповідних секторів Великої Британії та визначення процесів або політик, які перешкоджають цьому процесу; виявлення важливих несталих тенденцій розвитку, які неможливо змінити шляхом вжиття поточних або планових заходів; розроблення рекомендацій стосовно зміни зазначених тенденцій; забезпечення кращого розуміння концепції сталого розвитку, підвищення рівня обізнаності з питань сталого розвитку та їх узгодження; заохочення та стимулювання впровадження передового досвіду [4, с. 74].

У багатьох країнах відсутні постійні інституціалізовані органи для впровадження національної стратегії сталого розвитку за принципом широкої участі. Такі країни, як Данія, Польща та Швеція, застосовують більш ситуативний підхід. Наприклад, у Швеції на етапі розроблення національної стратегії сталого розвитку було проведено низку національних семінарів і регіональних консультаційних конференцій [3, с. 154].

У багатьох країнах відсутні постійні інституціалізовані органи для впровадження національної стратегії сталого розвитку за принципом широкої участі. Такі країни, як Данія, Польща, Швеція застосовують більш ситуативний підхід. Наприклад, у Швеції на етапі розробки національної стратегії сталого розвитку було проведено ряд національних семінарів та регіональних консультаційних конференцій.

Приклад Швеції є доволі показовим, де у 1999 році парламент вперше затвердив 16 екологічних цілей, що їх мала досягти країна у майбутньому. Основним державним органом, на який було покладено завдання досягнення цілей такого типу, стало Агентство із захисту навколишнього середовища Швеції. Водночас, до цього процесу додатково залучили 25 агентств, регіональні адміністративні ради, муніципалітети, бізнес- сектор, неурядові організації, університети;

створили Форум з екологічних цілей, Міжпартійний комітет з екологічних цілей для обговорення «зелених» ініціатив [13].

У країнах ЄС коло інститутів, що безпосередньо залучаються до процесу розвитку територій (крім органів державної влади та органів місцевого самоврядування різного рівня), дуже широке. Тут можна навести різні інститути та інституції: асоціації муніципалітетів; національні агентства розвитку; торговельно-комерційні та промислові палати; технополіси; бізнесові й інноваційні центри; регіональні фінансові компанії; приватні консультанти та експерти; профспілки; організації, що займаються працевлаштуванням населення; організації, що спеціалізуються на поширенні нових технологій; бізнес-інкубатори; венчурні фонди; гарантійні фонди; благодійні фонди; місцеві агентства розвитку; комунальні фундації; заклади вищої освіти та наукові центри; технологічні дослідні лабораторії; агентства регіонального розвитку тощо [9].

Муніципалітети у цілому користуються значним рівнем самостійності у межах питання регулювання сталого розвитку, розробляють власні деталізовані локальні стратегії СР, узгоджені із загальнонаціональною масштабнішою стратегією сталого розвитку. Крім того, муніципалітети відіграють лідируючу роль у ході втілення у життя різноманітних проектів СР, започаткованих національними урядами: «Партнерство «зелених» державних закупівель» (Данія); «Життєздатний муніципалітет», «Муніципалітети із «зеленою» енергією» (Норвегія); «Сталі порти і міста» (Фінляндія), «Програма СР муніципалітетів», «Сталі міста» (Швеція). Слід вказати і на те, що співробітництво між органами влади різних рівнів відбувається прямо або ж опосередковано – через об'єднання місцевих органів влади: Асоціацію муніципалітетів і регіонів у Швеції, Асоціацію місцевих і регіональних органів влади у Фінляндії, Національну асоціацію місцевих і регіональних органів влади у Норвегії [11, с. 173].

До інститутів, що забезпечують стійкий розвиток підприємства на макрорівні належать держава, законодавча база, профспілки, освіта, екологічна культура населення, наука, банківська система, система соціального захисту, засоби масової інформації, соціальне партнерство, податкова система, судова система, фондовий ринок, система суспільних соціальних фондів. До інститутів, що забезпечують стійкий розвиток на

мезорівні належать соціальна відповідальність бізнесу, власність та її структура, корпоративні відносини зі стейкхолдерами, інвестори, цінова політика, інститут благо чинності, екологічне підприємництво, соціальне партнерство та профспілки.

Регіональній політиці більшості зарубіжних країн притаманні такі пріоритетні цілі в рамках управління сталим розвитком економіки: формування єдиного економічного простору, забезпечення правових, економічних, соціальних, організаційних основ державності; вирівнювання соціально-економічних умов розвитку регіонів; пріоритетний розвиток тих регіонів, які мають стратегічне значення для країни; максимальне використання ресурсних особливостей регіону з метою забезпечення його збалансованого розвитку; забезпечення екологічної безпеки.

Висновки. Інституційне забезпечення державного регулювання сталого розвитку опирається на діяльність загальноєвропейських інституцій, інституцій окремих країн та діяльність муніципалітетів, що розробляють самостійно та реалізують деталізовані локальні стратегії сталого розвитку, узгоджені із загальнонаціональною масштабнішою стратегією сталого розвитку. До інститутів, що забезпечують стійкий розвиток підприємства на макрорівні належать держава, законодавча база, профспілки, освіта, екологічна культура населення, наука, банківська система, система соціального захисту. Перспективними з точки зору подальших досліджень можуть бути питання можливостей впровадження окремої інституційної практики в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бережна Ю.С. «Зелена» економіка в країнах східного партнерства / Ю. С. Бережна // Економічні науки. Сер. : Економіка та менеджмент. – 2012. – Вип. 9(2). – с. 30–36.
2. Волес В. Творення політики в Європейському Союзі / В. Волес, Г. Волес.; пер.з англ. Р. Ткачук. – Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. – 871 с.
3. Горбань Ю.С. Особливості екологічного врядування в державах–членах ЄС в контексті сталого розвитку [Текст] / Ю. С. Горбань // Інвестиції: практика та досвід : наук.–практ. журн. – 2014. – N 22. – с. 152–156.
4. Загорський В.С. Системний аналіз концепції сталого розвитку [Текст] : монографія / В. С. Загорський, Є. М. Борщук ; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. – 253 с.

5. Макосій С. Д. Зарубіжний досвід реалізації стратегії сталого розвитку / С. Д. Макосій // Молодий вчений. – 2016. – № 6. – С. 324-328. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_6_83.
6. Національні стратегії сталого розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/EE/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83_verstka.pdf.
7. Офіційний сайт Європейського Парламенту [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: http://eur!lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2001/com2001_0264en01.pdf.
8. Сітнікова Н.П. Досвід стратегічного планування сталого розвитку у країнах Європейського Союзу / Н. П.Сітнікова // Економіка та держава. – 2012. – № 11. – С. 11-14. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2012_11_5.
9. Слава С.С. Структурна парадигма збалансованості інструментів підтримки економічного розвитку Регіону / С. С. Слава, Н. М. Гапак // Економіка праці та регіональна економіка. – 2014. – Режим доступу : <phttp://ecj.oa.edu.ua/articles/2014/n27/10.pdf>.
10. Фесянов П.О. Державне регулювання екологічної безпеки на рівні регіону: досвід європейських країн / П.О. Фесянов // Державне управління: теорія та практика. – 2011. – № 1. – С. 1-9. – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Fesyjanov.pdf>.
11. Яншина А. М. Інституційна складова імплементації концепції сталого розвитку у країнах Північної Європи/ А. М. Яншина // Актуальні проблеми міжнародних відносин. - 2014. - Вип. 118(1). - С. 172-182.
12. European Commission. Europe 2020 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm.
13. The Swedish Environmental Objectives System: Information Sheet from the Ministry of the Environment / Government Offices of Sweden. – Stockholm : Grafisk Service, Elanders, 2014. – 4 p.